

CHARAKTERYSTYKI LICZBOWE STRUKTURY ZBIOROWOŚCI (c.d.)

1. miary położenia - *wykład 2*
2. **miary zmienności** (dyspersji, rozproszenia)
3. miary asymetrii (skośności)
4. miary koncentracji

MIARY ZMIENNOŚCI

Miary zmienności charakteryzują stopień zróżnicowania jednostek zbiorowości pod względem badanej cechy.

Miary zmienności dzielą się na miary klasyczne i pozycyjne.

1. miary klasyczne (wariancja, odchylenie standardowe, odchylenie przeciętne, współczynnik zmienności) oraz
2. miary pozycyjne (rozstęp, odchylenie ćwiartkowe, współczynnik zmienności).

Miary KLASYCZNE

Wariancja, odchylenie standardowe, odchylenie przeciętne, współczynnik zmienności (klasyczny)

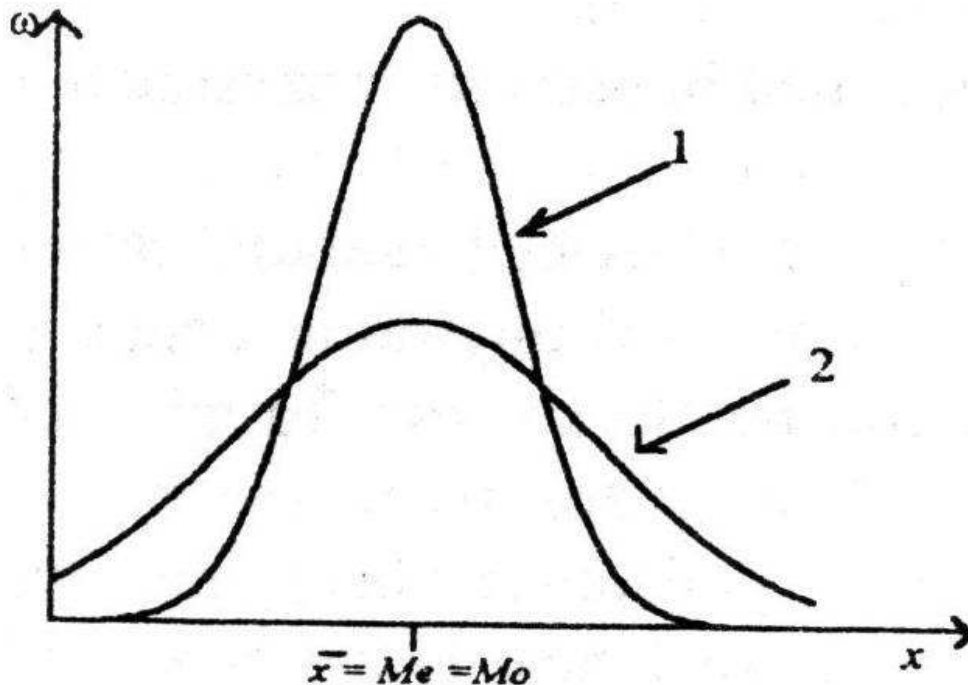
Wariancję (s^2) definiuje się jako średnią arytmetyczną kwadratów odchyłeń wartości cechy od średniej arytmetycznej zbiorowości. Wariancja jest wielkością mianowaną w kwadracie miana badanej cechy i nie interpretujemy jej.

Odchylenie standardowe (s) jest pierwiastkiem kwadratowym z wariancji. Jest ono wielkością mianowaną tak samo jak badana cecha. Odchylenie standardowe określa przeciętne zróżnicowanie badanej cechy od średniej arytmetycznej.

Odchylenie przeciętne (d) jest średnią arytmetyczną bezwzględnych odchyłeń wartości cechy od jej średniej arytmetycznej. Jest ono wielkością mianowaną tak samo jak badana cecha. Odchylenie przeciętne interpretujemy podobnie jak odchylenie standardowe.

Współczynnik zmienności (klasyczny) (V_s lub V_d) jest to iloraz odchylenia standardowego (lub przeciętnego) przez średnią arytmetyczną. Jest to wielkość niemianowana. Używamy go do porównań zmienności w dwu lub więcej zbiorowościach.

Ocena rozproszenia na podstawie obserwacji diagramów

Na rysunku pokazano dwa diagramy częstości (1) i (2). Dla uproszczenia miary położenia (średnia, mediana i modalna) są sobie równe i identyczne dla obu zbiorowości.

- Mniejsze rozproszenie wokół średniej występuje w zbiorowości (1).
Diagram jest smuklejszy i wyższy.
- Większe rozproszenie wokół średniej występuje w zbiorowości (2).
Diagram jest bardziej rozłożysty i niższy.

Odchylenie standardowe w zbiorowości (1) jest mniejsze niż w zbiorowości (2)

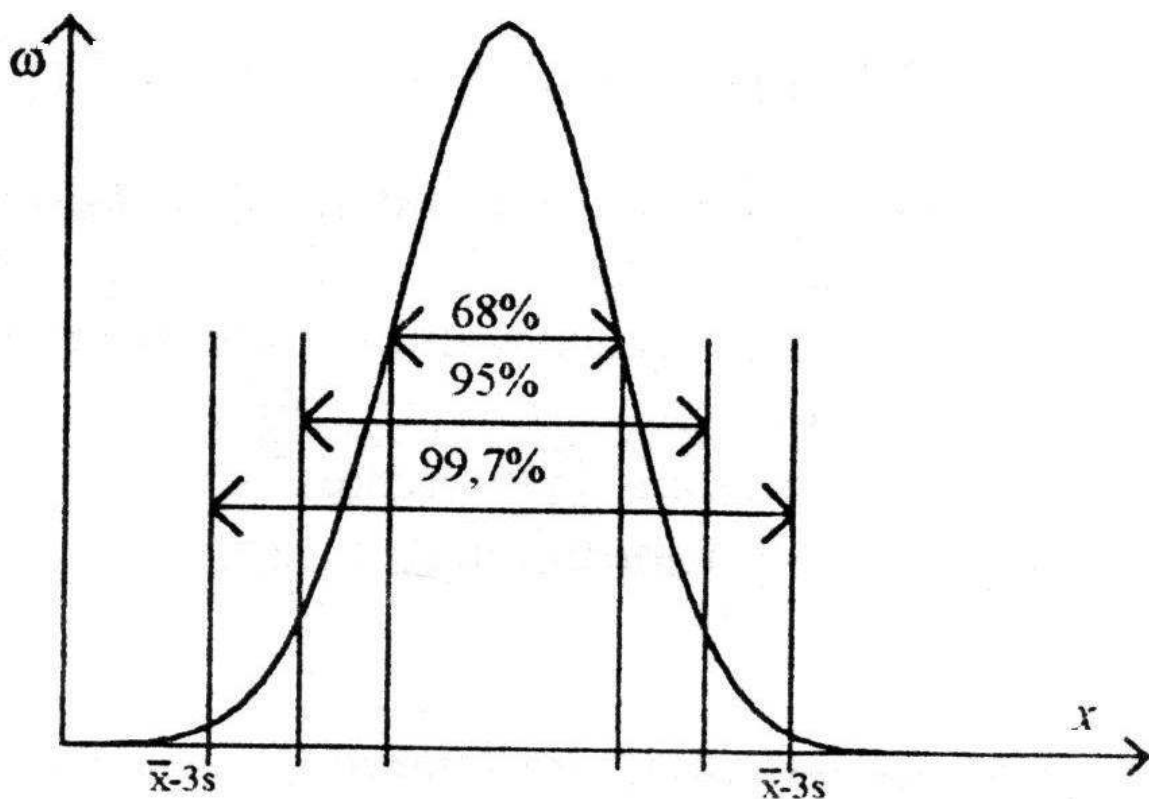
$$s_1 < s_2$$

Przedział TYPOWYCH wartości cechy (miary klasyczne)

$$\bar{x} - s < x_{typ} < \bar{x} + s$$

Przedział taki ma tę własność, że około 70% jednostek badanej zbiorowości charakteryzuje się wartością cechy należącą do tego przedziału.

Reguła „3 sigma”

Wariancja liczby braków:

$$\begin{aligned}s^2 &= \frac{(x_1 - \bar{x})^2 + \dots + (x_{50} - \bar{x})^2}{50} = \\ &= \frac{(0 - 0,8)^2 + \dots + (4 - 0,8)^2}{50} = \frac{68}{50} = 1,36\end{aligned}$$

Odchylenie standardowe:

$$s = \sqrt{s^2} = \sqrt{1,36} \approx 1,17$$

Odchylenie przeciętne:

$$\begin{aligned}d &= \frac{|x_1 - \bar{x}| + \dots + |x_{50} - \bar{x}|}{50} = \\ &= \frac{|0 - 0,8| + \dots + |4 - 0,8|}{50} = \frac{48}{50} = 0,96\end{aligned}$$

Współczynnik zmienności (klasyczny)

$$V_s = \frac{1,17}{0,8} = 1,46 \quad \text{lub} \quad V_d = \frac{0,96}{0,8} = 1,2$$

Dla szeregów rozdzielczych punktowych

Wariancja

$$s^2 = \frac{(x_1 - \bar{x})^2 n_1 + \dots + (x_k - \bar{x})^2 n_k}{n} = \frac{\sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^2 n_i}{n}$$

Odchylenie standardowe

$$s = \sqrt{\frac{(x_1 - \bar{x})^2 n_1 + \dots + (x_k - \bar{x})^2 n_k}{n}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^2 n_i}{n}} = \sqrt{s^2}$$

Odchylenie przeciętne

$$d = \frac{|x_1 - \bar{x}| n_1 + \dots + |x_k - \bar{x}| n_k}{n} = \frac{\sum_{i=1}^k |x_i - \bar{x}| n_i}{n}$$

W przykładzie z liczbą braków obliczenia przedstawia poniższa tabela.

<i>numer klasy</i>	<i>liczba braków</i>	<i>liczba wyrobów</i>	<i>obliczenia dla wariancji</i>			<i>odchylenie przeciętne</i>
<i>i</i>	<i>x_i</i>	<i>n_i</i>	<i>x_i - x̄</i>	<i>(x_i - x̄)²</i>	<i>(x_i - x̄)² n_i</i>	<i> x_i - x̄ n_i</i>
1	0	30				
2	1	8				
3	2	6	1,2	1,44	8,64	7,2
4	3	4	2,2	4,84	19,36	8,8
5	4	2	3,2	10,24	20,48	6,4
razem	×	50	×	×		

$$s^2 = \frac{68}{50} = 1,36 \quad s = \sqrt{1,36} \approx 1,17 \quad d = \frac{48}{50} = 0,96$$

Współczynnik zmienności (klasyczny)

$$V_s = \frac{1,17}{0,8} = 1,46 \quad \text{lub} \quad V_d = \frac{0,96}{0,8} = 1,2$$

Dla szeregów rozdzielczych przedziałowych

Wariancja

$$s^2 = \frac{(\dot{x}_1 - \bar{x})^2 n_1 + \dots + (\dot{x}_k - \bar{x})^2 n_k}{n} = \frac{\sum_{i=1}^k (\dot{x}_i - \bar{x})^2 n_i}{n}$$

Odchylenie standardowe

$$s = \sqrt{\frac{(\dot{x}_1 - \bar{x})^2 n_1 + \dots + (\dot{x}_k - \bar{x})^2 n_k}{n}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (\dot{x}_i - \bar{x})^2 n_i}{n}} = \sqrt{s^2}$$

Odchylenie przeciętne

$$d = \frac{|\dot{x}_1 - \bar{x}| n_1 + \dots + |\dot{x}_k - \bar{x}| n_k}{n} = \frac{\sum_{i=1}^k |\dot{x}_i - \bar{x}| n_i}{n}$$

PRZYKŁAD 2 - czas dojazdu pracowników firmy ZAUR

numer klasy	czas dojazdu	środek klasy	liczba pracow.	obliczenia dla wariancji			odchylenie przeciętne
i	$x_{0i} - x_{1i}$	$\dot{x}_i$	n_i	$\dot{x}_i - \bar{x}$	$(\dot{x}_i - \bar{x})^2$	$(\dot{x}_i - \bar{x})^2 n_i$	$ \dot{x}_i - \bar{x} n_i$
1	5 – 15	10	10				
2	15 – 25		20				
3	25 – 35	30	30	-10	100	3000	300
4	35 – 45	40	50	0	0	0	0
5	45 – 55	50	80	10	100	8000	800
6	55 – 65	60	10	20	400	4000	200
razem	×	×	200	×	×		

Jak pamiętamy: $n=200$ $\bar{x} = 40$ [minut]

$$s^2 = \frac{32000}{200} = 160 \quad s = \sqrt{160} \approx 12,7 \quad d = \frac{2000}{200} = 10$$

Współczynnik zmienności (klasyczny)

$$V_s = \frac{12,7}{40} = 0,32 \quad \text{lub} \quad V_d = \frac{10}{40} = 0,25$$

Miary POZYCYJNE

Rozstęp, odchylenie ćwiartkowe, współczynnik zmienności (pozycyjny)

Rozstęp (R) definiuje się jako różnicę pomiędzy największą i najmniejszą wartością cechy:

$$R = x_{\max} - x_{\min}$$

Odchylenie ćwiartkowe (Q) jest miarą rozproszenia wartości cechy od mediany. Definiuje się go jako połowę różnicy pomiędzy trzecim i pierwszym kwartylem:

$$Q = \frac{Q_{III} - Q_I}{2}$$

Odchylenie ćwiartkowe mierzy poziom zróżnicowania połowy jednostek populacji. Odrzucane są jednostki o wartościach badanej cechy poniżej pierwszego kwartyla (25%) oraz powyżej trzeciego kwartyla (25%).

Współczynnik zmienności (pozycyjny) jest to iloraz odchylenia ćwiartkowego przez medianę. Jest to wielkość niemianowana. Używamy jej do porównań zmienności w dwu lub więcej zbiorowościach.

$$V_Q = \frac{Q}{M_e}$$

Przedział TYPOWYCH wartości cechy (miary pozycyjne)

Definiujemy go podobnie jak w przypadku miar klasycznych (rolę średniej przejmuje tutaj mediana, a rolę odchylenia standardowego – odchylenie ćwiartkowe)

$$M_e - Q < x_{typ} < M_e + Q$$

Przedział ten będzie węższy od przedziału dla miar klasycznych.

PRZYKŁAD 4

Weźmy dane z przykładu 7 (wykład 2):

10, 10, 10, 12, 12, 12, 12, 13, 13, 13,
13, 13, 14, 14, 15, 15, 15

Rozstęp: $R = x_{\max} - x_{\min} = 15 - 10 = 5$

Odchylenie ćwiartkowe:

$$Q_I = (x_4 + x_5)/2 = (12 + 12)/2 = 12$$

$$Q_{II} (M_e) = x_9 = 13$$

$$Q_{III} = (x_{13} + x_{14})/2 = (14 + 14)/2 = 14$$

$$Q = \frac{Q_{III} - Q_I}{2} = \frac{14 - 12}{2} = 1$$

Współczynnik zmienności (pozycyjny):

$$V_Q = \frac{Q}{M_e} = \frac{1}{13} \approx 0,077$$

Przedział typowych wartości cechy (pozycyjny):

$$M_e - Q < x_{typ} < M_e + Q$$

$$13 - 1 < x_{typ} < 13 + 1$$

$$12 < x_{typ} < 14$$

Dla szeregów rozdzielczych punktowych

PRZYKŁAD 5

Dane z przykładu 5 (wykład 2).

<i>numer klasy</i>	<i>czas obróbki [minuta]</i>	<i>liczba pracow- ników</i>	<i>liczebność skumulowana</i>
<i>i</i>	<i>x_i</i>	<i>n_i</i>	<i>n_{i sk}</i>
1	10	10	10
2	11	30	
3	12	80	
4	13	50	
5	14	20	
6	15	10	200
razem	×	200	×

Rozstęp: $R = x_{\max} - x_{\min} = 15 - 10 = 5$

Odchylenie ćwiartkowe:

$$Q_I = x_3 = 12$$

$$Q_{II} (M_e) = x_3 = 12$$

$$Q_{III} = x_4 = 13$$

$$Q = \frac{Q_{III} - Q_I}{2} = \frac{13 - 12}{2} = 0,5$$

Współczynnik zmienności (pozycyjny):

$$V_Q = \frac{Q}{M_e} = \frac{0,5}{12} \approx 0,042$$

Przedział typowych wartości cechy (pozycyjny):

$$12 - 0,5 < x_{typ} < 12 + 0,5$$

$$11,5 < x_{typ} < 12,5$$

Dla szeregów rozdzielczych przedziałowych

PRZYKŁAD 6 Dane z przykładu 10 (wykład 2).

<i>numer klasy</i>	<i>czas dojazdu w ZAUR</i>	<i>liczba pracow- ników</i>	<i>skumul. liczebność</i>
<i>i</i>	$x_{0i} - x_{1i}$	n_i	$n_{i\ sk}$
1	5 – 15	10	10
2	15 – 25	20	
3	25 – 35	30	
4	35 – 45	50	
5	45 – 55	80	
6	55 – 65	10	200
<i>razem</i>	×	200	×

Rozstęp: $R = x_{\max} - x_{\min} = 65 - 5 = 60$

Odchylenie ćwiartkowe:

$$Q_I \approx 31,7$$

$$Q_{II} (M_e) = 43$$

$$Q_{III} = 50$$

$$Q = \frac{Q_{III} - Q_I}{2} = \frac{50 - 31,7}{2} \approx 9,2$$

Współczynnik zmienności (pozycyjny):

$$V_Q = \frac{Q}{M_e} = \frac{9,2}{43} \approx 0,213$$

Przedział typowych wartości cechy (pozycyjny):

$$43 - 9,2 < x_{typ} < 43 + 9,2$$

$$33,8 < x_{typ} < 52,2$$

Przykład 7 (*praca domowa*)**Płace (stawka godzinowa) w firmach A, B i C**

<i>klasa</i>	Stawka [zł/godz.]		liczba pracowników (n_i)		
i	x_{0i}	x_{1i}	firma A	firma B	firma C
1	2	4	15	15	20
2	4	6	30	105	50
3	6	8	60	75	50
4	8	10	30	75	70
5	10	12	15	30	10
×	<i>razem</i>				

W ramach ćwiczenia wyznacz w każdej z firm:

1. średnią
2. wariancję
3. odchylenie standardowe

4. medianę
5. modalną

6. na wspólnym wykresie narysuj diagramy częstości stawki w firmach A, B i C

Uzyskany materiał będzie podstawą dla kolejnego wykładu.